

ਨਾਰੀ ਵੇਦਨਾ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ: ਕਹਾਣੀ ਚੰਦਰੀ

ਹਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਜੂਨੀਅਰ ਰਿਸਰਚ ਫੈਲੋ, ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ.

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ

ਈਮੇਲ : harvinsandhu4006@gmail.com (Corresponding Author)

ਡਾ. ਲਤਾ ਖੇੜਾ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ

ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ

ਈਮੇਲ ਪਤਾ: lata_khera@yahoo.com

ਅਬਸਟ੍ਰੈਕਟ :- ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਨਾਰੀ ਅਨੁਭਵ, ਉਸਦੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਤੇ ਅਸੀਮਿਤ ਵੇਦਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਥੀਮ ਵਜੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਚੰਦਰੀ ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾਰੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੀੜ, ਅਧੂਰੇ ਸੁਪਨੇ, ਸਮਾਜਕ ਬੰਧਨ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਚੰਦਰੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਮੂਹ ਨਾਰੀ ਅਸਤਿਤਵ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਰੂਪ ਬਿੰਬ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦਬੇ ਸੁਫਨੇ, ਪਿਆਰ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਅਪਮਾਨ ਅਤੇ ਅਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਚੁੱਪ ਸੰਜੋਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ ਪੇਪਰ ਵਿੱਚ ਚੰਦਰੀ ਕਹਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਨਾਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾਰੀ-ਵੇਦਨਾ ਸਿਰਫ ਦੁੱਖ-ਕਥਾ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਸਿਖਰ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਸਤਿਤਵ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਵੀ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਨਾਰੀ ਮਨ ਦੇ ਸੁਖ-ਦੁਖ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਸਮਾਜਕ ਹਕੀਕਤਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਉਸਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਜੁਝਾਰੂ ਪੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਚੰਦਰੀ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਕਥਾ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਨਾਰੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੱਚ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ: :- ਨਾਰੀ ਅਨੁਭਵ, ਨਾਰੀ ਸੰਵੇਦਨਾ, ਚੰਦਰੀ ਕਹਾਣੀ, ਸੁਖਜੀਤ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸੰਘਰਸ਼, ਦੇਹਰਾ ਵਿਅਕਤਿਤਵ, ਰੁੜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ, ਝੂਠ ਤੇ ਸਚਾਈ, ਸਮਾਜਿਕ ਹਿਪੋਕਰੇਸੀ, ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰ, ਨਾਰੀ ਅਸਮਿਤਾ, ਖਲਨਾਇਕ ਤੇ ਨਾਇਕਾ ਰੂਪ, ਨਾਰੀ ਮਨ ਦੀ ਪੇਚੀਦਗੀ

1.0 ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ

ਸੁਖਜੀਤ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਜਾਣ ਪਹਿਚਾਣ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਹਸਤਾਖਰ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਦੇਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਸਨੇ ਗਿਣਾਤਮਕ ਪੱਖੇ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ (ਅੰਤਰਾ 1997, ਮੈਂ ਅਯਨਘੋਸ਼ ਨਹੀਂ 2019, ਹੁਣ ਮੈਂ ਰੇਪ ਇੰਜੁਆਏ ਕਰਦੀ ਆਂ 2023) ਹੀ ਲਿਖੇ ਹਨ ਪਰ ਗੁਣਾਤਮਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਧੇਰੇ ਮੁੱਲਵਾਨ ਹਨ। ਉਸਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਉੱਤਮ ਦਰਜੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਛੁੱਹਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਖਜੀਤ ਆਪਣੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਗੁੰਦ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਨ ਪਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ

ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਸਮਕਾਲੀ ਸਿਆਸਤ, ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ, ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ, ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਆਦਿ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਖਜੀਤ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੁਵਿਧਾ-ਗੁਸਤ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਕੇ ਔਰਤ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਮਨ ਦੀ ਨਵ-ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਡਾ. ਮੇਘਾ ਸਲਵਾਨ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

“ਔਰਤ ਦੀ ਨਵੀਨ ਮਨੋਘਾਤੁਤ ਸੁਖਜੀਤ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਆਕਰਸ਼ਣ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੋਘਾਤੁਤ ਨਵੀਨ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਅਜੋਕੀ ਔਰਤ ਅਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਲਈ ਬਹੁ-ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।”

ਸੁਖਜੀਤ ਦੁਆਰਾ ਜਟਿਲ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਚੌਗਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਤਰ ਸਿਰਜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨੈਤਿਕਤਾ, ਸਦਾਚਾਰ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਿਹੇ ਗੁਣ ਭਰ ਕੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਫਰੇਬਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਲੀਣ ਹੁੰਦੇ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਹੱਥਲਿਖਤ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਸੁਖਜੀਤ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਜਿਤ ਕਹਾਣੀ ‘ਚੰਦਰੀ’ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਚੰਦਰੀ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਖਲਨਾਇਕ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਨਾਇਕਾ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਅਨੁਭਵ ਚੌਗਿਰਦੇ ਅਤੇ ਹੱਡਬੀਤੀਆਂ ਹੀ ਉਸਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਸੁਖਜੀਤ ਸੁਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਉਸਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵੀ ਸੁਲਝੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਬੁਝਾਰਤ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਉਸਦੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ‘ਚੰਦਰੀ’ ਹੈ।

‘ਚੰਦਰੀ’ ਕਹਾਣੀ ਮਾਨਵੀ ਪਸਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬੇਗਾਨਗੀ ਦੀ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਮੈਂ ਪਾਤਰ, ਪਾਤਰ ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਵਿਚਲੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਨੂੰ ਉਘਾੜਦਾ ਹੈ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਸਚਿਆਰਤਾ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕੇ ਚਰਿੱਤਰਹੀਣ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਬਿਆਨਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਹਿਪੋਕਰੇਸੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਚਿਆਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਦਿੰਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਿਪੋਕਰੇਸੀ ਵਿੱਚ ਜਿਉਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇਰੇਪਣ ਵਿੱਚ ਲੁਕੇ ਕਮੀਨੇਪਣ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਸੁਖਜੀਤ ਆਪਣੇ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

“ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ‘ਚ ਮਾਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ‘ਠੰਢੀ ਛਾਂ’ ਜਾਂ ‘ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ’ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਅਜਿਹੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਵਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਾਤਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।”

ਸੁਖਜੀਤ ‘ਚੰਦਰੀ’ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੱਭਿਅਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅਸੱਭਿਅਕ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੰਦਰੀ ਜਿਹੇ ਖੋਰੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਪਾਤਰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਾਲਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਚੰਚਲਤਾ ਤੇ ਨਟਕਟਤਾ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਕਟਾਕਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਚੰਚਲ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਝੂਠ ਮਾਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਗੁਰਨਾਮ ਕੋਰ ਤੋਂ ‘ਚੰਦਰੀ’ ਤਖੱਲਸ ਲਾ ਕੇ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਾਰਜ ਦੇ ਅਧਾਰ ‘ਤੇ ਨਾਮਕਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਹਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਪਾਤਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ‘ਤੇ ਅਸੱਭਿਅਕਤਾ ਦਾ ਠੱਪਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ “ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਔਰਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਆਦਮੀ ਦਾ ਪੱਲੜਾ ਭਾਰੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਉੱਤੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਇਸ ਰਵਾਇਤੀ ਦਾਤੇ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਬਾਰੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸ ਤੋਂ ਰਾਇ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਔਰਤ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਨਿਆਈ ਮਨਾਹੀ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ” ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਚੰਦਰੀ ਨੂੰ ਯਤੀਮ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਜੀਵਨ ਗੁਜਾਰਨ ਅਤੇ ਬੇ-ਤਰਤੀਬੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਅਤੇ ਸੰਤੁਲਿਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਝੂਠ ਮਾਰਨੇ ਪਏ ਸਨ। ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦੀ ਝਲਕ ਉਦੋਂ

ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਦੀ ਹੈ ਜਦ ਮੇਜਰ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਨੂੰ ਧੀ ਬਣਾ ਕੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਬੇਲਾਂ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਸਵੱਛ ਅਤੇ ਸਚਿੱਤਰ ਦੀ ਅਭਿਵਅਕਤੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਬਿਆਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:

“ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਏਨੇ ਝੂਠ ਮਾਰਨੇ ਪਏ ਸਾਅਬ ਜੀ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਝੂਠ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ਮੈਂ ਏਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਤਾਅ ਕੇ ਉੱਕੀ ਈ ਨਹੀਂ ਰਾਜੀ ਪਰ ਕਰਾਂ ਕੀ..? ਜਹਾਨ ਚੰਦਰਾ ਏਨਾ ਭੈੜਾ ਵਰਤਿਆ ਏ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿ ਹੁਣ ਵੱਸ ਈ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ... ”^{iv}

ਉਹ ਆਪਣੇ ਯਤੀਮੀ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਭਾਵੁਕਤਾ, ਹਕੀਕਤ ਆਪਣੇ ਸੁਚੱਜੇ ਕਿਰਦਾਰ ਉਘਾੜਦੀ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰ ‘ਤੇ ਪਿਉ ਦੇ ਆਸਰੇ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਚੰਗੇਰੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਚਗੇਰੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ:

“ਜਿੱਸਰਾਂ ਅੱਜ ਤੁਸਾਂ ਪਿਉ ਬਣ ਕੇ ਸਿਰ ‘ਤੇ ਹੱਥ ਧਰਿਆ ਸਾਅਬ ਜੀ ਕਦੀ ਨਿੱਕੀ ਉਮਰੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਧਰਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਮੈਂ ਚੰਦਰੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ... ।”^v

ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦੇ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਕੇ ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਝੂਠ ਮਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹੋਂ, ਜਿਵੇਂ ਸੱਚ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੇ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਲਿਆ ਸੀ। ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਝੂਠ ਨੂੰ ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦੇ ਅਟੱਲ ਇਰਾਦੇ ਨੇ ਉਸਦੇ ਚੰਗੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਧੁੰਦਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਚੰਦਰੀ ਉਸ ਹਰ ਇੱਕ ਯਤੀਮ ਬੱਚੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਅਭਿਵਅਕਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਯਤੀਮੀ ਬੱਚਾ ਢਿੱਡ ਪਾਲਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੈਂਤੜੇ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਤੀਮਾਂ ਵਾਲੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਚੰਦਰੀ ਆ ਖੜਦੀ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁਭਾਅ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸੱਚ ਵਿੱਚੋਂ ਝੂਠ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦੇ ਬੇਲਾਂ ਤੋਂ ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਝੂਠ ਦੇ ਪੈਂਤੜੇ ਪਛਾਨਣ ਯੋਗ ਹਨ:

“ਝੂਠ ਤੇ ਭਾਉ ਚੰਦਰੀ ਉਹ ਮਾਰਦੀ ਸੀ ਜਿਹਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ... ਹੱਥਾਂ ‘ਤੇ ਸਰ੍ਹੋਂ ਜਮਾ ਦਿੰਦੀ... ਉਹ ਆਂਹਦੇ ਨੇ ਨਾ ਚਿੱਟਾ, ਝੂਠ ਚਿੱਟਾ ਝੂਠ ਮਾਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਈ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਝੂਠ ਮਾਰਕੇ ਉਹਦੇ ਉਤੇ ਅੜਨਾ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਈ ਆਉਂਦਾ ਸੀ...। ਭਾਉ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਉਹਨੇ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਨਾ ਕਿ ਮੱਝ ਦਾ ਦੁੱਧ ਕਾਲਾ ਏ, ਫਿਰ ਭਾਵੇਂ ਵੱਢੀ ਜਾਂਦੀ, ਉਹ ਕਾਲਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਭਾਉ ਚਿੱਟਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ...।”^{vi}

ਚੰਦਰੀ ਮਖੋਲੀਆ ਪਾਤਰ ਹੈ ਉਹ ਗੱਲ-ਗੱਲ ‘ਤੇ ਟਿਚਰ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਬਚਪਣ ਵਿੱਚ ਜਿਉਣਾਂ ਲੇਚਦੀ ਹੈ:

“ਸਾਅਬ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਆਂਹਦੇ ਸੀ ਅਸੀਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਭਰਤੀ ਕਰਦੇ ਪਰ ਆਹ ਤੇ...।”^{vii}

ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਮਨਚਲੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਵਿਆਹ ਜਿਹੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬੰਨ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਦਾ ਆਰਮੀ ਕੈਂਟ ਵਿੱਚ ਬੇਝਿੱਜਕ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਫੌਜੀਆਂ ‘ਤੇ ਮਖੋਲੀਆ ਅੰਦਾਜ ਵਿੱਚ ਆਰੋਪਨੁੰਮਾ ਪ੍ਰਪੰਚ ਘੜਨ ‘ਤੇ ਬੇਬਾਕ ਪੁਣਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ ਸਵੱਛ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦਵੰਦ-ਗ੍ਰਸਤ ਅਤੇ ਦਵੰਦ-ਮੁਕਤ ਹੈ। ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਜਿਹਨ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਅਸਹਿਜਤਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਤੀਖਣ ਵਿਵਹਾਰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦੁਆਰਾ ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਚੰਦਰੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਅਭਿਵਅਕਤੀ ਆਤੇ ਉਸਦੇ ਬਹੁਪਰਤੀ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਇਹ ਬੇਲ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ:

“ਅੱਜ ਤੜਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਉਤਰੇ ਨੇ, ਛਾਤਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ..., ਮੈਂ ਲੁਕ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਨੇ... ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬੜਾ ਗੋਲਾ ਬਰੂਦ ਲਿਆਏ ਜੇ... ਤਿਹਾਡੇ ਕੈਂਪ ਦੇ ਫੌਜੀ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਲੇ ਨੇ...।”^{viii}

ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਪਾਤਰ ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਚੰਦਰੇ ਕਿਰਦਾਰ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਤਕਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸਦੇ ਸੁਚਰਿਤਰ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਨੇ ਉਘਾੜਿਆ ਹੈ। ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਅਜਿਹਾ ਚਰਿਤਰ ਘੜ ਕੇ ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਜਰਿਮ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਮਾਸੂਮ ਬਣਨਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦਾ ਚਰਿਤਰ ਸਚਿਆਰਤਾ ਭਰਪੂਰ ਘੜਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਸਦੇ ਬੋਲਾਂ ਤੋਂ ਮਰਦਾਵੀਂ ਹਉਮੈਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਝਲਕਦੀ ਹੈ:

“ਇਨਕਾਰੀ ਭਾਉ...? ਸੱਚੀ ਕਰਾਂ, ਚੰਦਰੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਕੁੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਦਾ... ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਏਸ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਖੇਰ ਖਾਧੀ ਹੋਵੇ...”^{ix}

ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਨਜਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧਾਂ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਗੱਲ ਛੁਪਾਓ ਵਿਵਹਾਰ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦਾ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵਾਦੀ ਰਵਈਆ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਔਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਵਰਤੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਦਵੰਦ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸਵੈਵਾਦੀ ਮਾਲਕ ਵਜੋਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਵਾਦੀ ਪੈਂਤੜੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਚੰਦਰੀ ਦੀ ਚੰਚਲਤਾ ਪਿੱਛੇ ਉਸਦੇ ਮਰਿਆਦਾ ਪੂਰਨ, ਸਹਿਜ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਿਆ। ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵੈ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਹੀ ਗਲਤ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਪਰਖ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦਾ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ ਲਗਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਅੰਧਕਾਰਮਈ ਹੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦੁਆਰਾ ਮਾਂ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਚੰਦਰੀ ‘ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਉਸਦੇ ਭੈਅ-ਗ੍ਰਸਤ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੜ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਮੰਜਰ ਵਿਚਕਾਰ ਆਂਤਰਿਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਉਹ ਸਹੀ ਨਿਰਨਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਰੱਬੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਕਾਤਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

“ਚੰਦਰੀ ਕਿੱਥੇ ਆ...? ਸੱਪ ਕਿੱਥੇ ਆ...?... ਦੱਸ ਚਾਚਾ... ਦੱਸ ਵੈਰੀਆ...।”

“ਹੋਸ਼ ਕਰ ਓਏ ਹੋਸ਼... ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ... ਤੂੰ ਮਾਂ ਦੇ ਭੁਲਾਵੇਂ... ਉਹ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੰਜਰਾ... ਚੰਦਰੀ ਸੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਦੀ...”^x

ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੈਰ-ਸੰਬੰਧ ਸਨ। ਉਸਦਾ ਚਾਚਾ ਵੀ ਇਸ ਗੈਰਤਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਨਜਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਇਹ ਅਸਪਸ਼ਟ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਫੜ ਨਾ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਚੰਦਰੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮਾਂ ਜਿਹੇ ਪਵਿੱਤਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਇੰਨਾਂ ਹੀਣਾ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਸਦੇ ਨਿੱਜੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ‘ਚੋਂ ਗੈਰ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਬੇਅ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਖਜੀਤ ਆਪ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

“ਏਹੀ ਮਾਂ ‘ਚੰਦਰੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਚ ਏਨੀ ਭੈੜੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਉਹਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।”^{xi}

ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦਾ ਚੇਤਨ ਪੱਧਰ ਸੀਮਤ ਸੋਚ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਕੂੜੂ ਵਿਵਹਾਰ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਮਨਚਲੇ ਸੁਭਾਅ ਕਾਰਨ ਸਮੁੱਚੀ ਔਰਤ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਘ੍ਰਿਣਾ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਅਕਾਅ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਉਹ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦੀ ਅਕਾਊ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਉਸਦੇ ਬੋਲਾਂ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਛਾਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ:

“ਪਰ ਮੈਂ ਸੱਚ ਆਹਨਾਂ ਭਾਉ, ਮੈਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਕਰਕੇ ਤੀਵੀਂ ਜਾਤ ਨੂੰ ਈ ਭੈੜਾ ਮੰਨਦਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਬਲਾਵਾਂ ਜਾਪਦੀਆਂ...”^{xii}

ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਮਨਚਲੇ ਵਿਵਹਾਰ 'ਚ ਸਚਿਆਰੇ ਗੁਣ ਉਸਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਬੁਣੇ ਤੋਂ ਲਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਯਤੀਮ ਬੱਚੇ ਦੇ ਆਪ ਹੁਦਰੇ ਹੋਣ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਠੀਕ ਉਹੀ ਚੰਦਰੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

“ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹ ਜੰਮੀ ਸੀ ਨਾ ਭਾਉ, ਉਸ ਦਿਨ ਉਹਦਾ ਪਿਉ ਤੇ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਐਕਸੀਡੈਂਟ 'ਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ...”^{xiii}

ਚੰਦਰੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਜਿੰਨ੍ਹਾ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਸਦਾ ਪਿਓ, ਚਾਚਾ, ਮਾਂ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਹਨ।

ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੀ ਪਿਓ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਤਾਰੇ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਰਹਿਣਾ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਸਮਾਜਿਕ ਗੈਰ-ਰਵਈਏ ਦੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬੁਝਾਰਤ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਰਿਹਾ, ਇਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਪਸੰਦ ਨਾ ਆਇਆ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸਨੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਜਾਇਜ਼ ਸਰੀਰਕ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾ ਲਏ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸਦੇ ਗੈਰ ਸੰਬੰਧ ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨਾਲ ਵੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦਾ ਚਾਚਾ 'ਸੱਪ' ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਰਤ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮਾਂ (ਭਰਜਾਈ) ਦੇ ਨਜਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਨਾ ਤਵੱਜੋ ਦੇ ਕੇ 'ਸੱਪ' ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਰਾਹੀਂ ਉਸਨੂੰ ਸੱਚ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸੱਪ ਯਾਨੀ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਵਾਉਣਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਨਜਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਝੇ ਰਹਿਣਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਬੋਲ ਨਜਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ:

"ਸੰਗਾ ਕਰ ਓਏ ਮਾਂ ਜਾੜਿਆ.., ਮਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤੂੰ ਵੱਡਾ ਸਹੱਦਾਂ ਦਾ ਰਾਖਾ, ਘਰ ਤੇਰੇ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰਾ ਸੰਨ ਲੱਗ ਗਈ ਆ...ਸੱਪ ਬੈਠਕ 'ਚ ਆਣ ਵੜਿਆ..।"^{xiv}

ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਖਤ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਭੀਖ ਮੰਗਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਇੱਜਤ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਤਰਲੇ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਉਸਦੇ ਬੋਲ ਉਸਦੀ ਬੇਵਸੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਖੁਦਗਰਜ਼ ਵਧੇਰੇ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਡਰ ਨੂੰ ਵੀ ਝੂਠ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

“ਜੇ ਮਿਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਤੇ ਨਾਲ ਲੈ ਚੱਲ, ਨਹੀਂ ਏਨਾ ਮਿਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ। ਤੇਰਾ ਚਾਚਾ ਤੇ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਏ ਨੇ ...।”^{xv}

“ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਬਹਿ ਕੇ ਕੱਟਨੀ ਆਂ... ਜੇ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਚਾਹੁੰਨਾ ਤੇ ਘੜੀਓਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਕੇ ਲੈ ਜਾ... ਇਹ ਝੂਠ ਨਹੀਂ, ਮੇਰਾ ਤਰਲਾ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈ...”^{xvi}

ਚੰਦਰੀ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਲੋਚਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸਦੀ ਲੋਚਾ ਨਾਲ ਖਿਲਵਾੜ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਚੰਦਰੀ ਦਾ ਵਿਵੇਕਸ਼ੀਲ ਹਿਰਦਾ ਅਤੀਤਮੁਖਤਾ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਅਤੇ ਪਤੀ ਦੇ ਭੋਲੇਪਣ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਰੱਖ ਕੇ ਮੁੱਖ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੱਪ ਦਾ ਪ੍ਰਪੰਚ ਜਿਹੜਾ ਉਸਦੀ ਜਾਨ ਲੈਣ 'ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਮੰਤਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀ ਹੈ:

“ਸੱਪ ਸੁੱਪ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਚਾਚੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਬੁੱਧੂ ਨਾ ਬਣਿਆ ਕਰ...”^{xvii}

ਚੰਦਰੀ ਅਣਖੀਲੀ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ੀਲੀ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜੁਰਅੱਤ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਪੱਖ

ਉਸਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਜੋਸ਼ੀਲਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਚੰਦਰੀ ਹਰ ਇਕ ਭੈਅਮਈ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਮਖੌਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਵਿਆਹ ਬਾਅਦ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਅਨੈਤਿਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚਕਾਰ ਉਹ ਪਿਸ਼ਟ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸਮਿਤ ਭੈਅ ਉਸਦੇ ਜਿਹਨ ਵਿੱਚ ਘਰ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਖ਼ਿਰ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉਸਦੇ ਚੰਚਲਪੁਣੇ ਦਾ ਗਲ ਘੁੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਕਾਬਪੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਲੁਕੀ ਉਸਦੀ ਸੱਸ ਚਰਿਤ੍ਰਹੀਣ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਸਚਿਆਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਦਰੀ ਦੀ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿੱਚੋਂ ਉਘੜ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ 'ਚੰਦਰੀ' ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਢਾਂਚੇ ਬਾਰੇ ਡਾ. ਮਮਤਾ ਰਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਧੇਰੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਹਨ:

“ਚੰਦਰੀ” ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਚੌਖਟਾ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਾਨਸਕ ਖਿਲਾਰੇ, ਔਰਤ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਵਫ਼ਾ, ਸੰਪੂਰਨ ਸਮਰਪਣ ਅਤੇ ਔਰਤ ਦੇ ਔਰਤਤਵ ਬਾਰੇ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਮਹੀਨ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲੇਵਰ ਵਿਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।^{xviii}

ਪਰਿਵਾਰਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਚੰਦਰੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤਾੜਨਾ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਨਜਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਡਰ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਚਾਚੇ ਨਾਲ ਨਜਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਚੰਦਰੀ ਦੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਨਜਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ:

"ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਤੰਗ ਕਰਦੀ ਆ ਕਿ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਮੈਂ ਦਿਆ ਕਰਾਂ ... ਮਿਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ, ਉਹਦੇ ਤੇ ਨਖਰੇ ਈ ਬੜੇ ਨੇ..."^{xix}

ਸੁਖਜੀਤ ਦੁਆਰਾ ਘੜਿਆ ਗਿਆ ਚੰਦਰੀ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਹਲੂਣ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਕਾਰਾਤਮਕਤਾ ਵਿੱਚ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕਤਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਾਤਰ ਚੰਦਰੀ ਲਬਰੇਜ਼ ਹੈ। ਢਿੱਡ ਪਾਲਣ ਲਈ ਘੜੇ ਅਸਿਮਤ ਪੈਂਤੜੇ ਉਸਦੀ ਅਣਹੋਈ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਦੇ ਹਨ। ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਣਕਿਆਸੀ ਸਥਿਤੀ 'ਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਚੰਚਲ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਰਹੀ। ਉਸਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵਿਚ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਨੁਕਤਾ ਵਧੇਰੇ ਅਹਿਮ ਹੈ ਜੋ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਤੋਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੇ ਚੰਦਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚੰਦਰੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰਫੇ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਰਫ ਸਵੈ ਤੱਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਨਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਖਲਨਾਇਕ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਸਦਾਚਾਰਕਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਅਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਉੱਪਰ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸੁਲਝਾਓ ਲੈਅ ਅਧੀਨ ਗੁੰਝਲ-ਦਰ-ਗੁੰਝਲ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਗੁਝੀਆਂ ਰਮਜਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਹੈ ਪਰ ਪਾਤਰ ਚੰਦਰੀ ਫਰੇਬ ਤੇ ਅਨਿਆ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਚਰਿੱਤਰ, ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਕੇਮਲਤਾ ਵਿੱਚ ਧਸ ਕੇ ਚੌਕਸ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਦੁਵਿਧਾਵਾਂ ਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਝੁੱਜਦੀ ਚਿਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਯਥਾਰਥ ਉਘੜਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਮੱਧਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਦਰੀ ਅਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਚਰਿੱਤਰਹੀਣਤਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੀ ਚਰਿੱਤਰਵਾਣਤਾ, ਸੁਚਰਿਤਰਤਾ ਅਤੇ ਚੰਗਿਆਈ ਦੀ ਭਰਭਾਈ ਮੌਤ ਰਾਹੀਂ ਕਰਦੀ ਹੈ।

2.0 ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

- i . ਡਾ. ਮੇਘਾ ਸਲਵਾਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨਕਸ਼ਨਿਗਾਰ, ਕੇ. ਜੀ. ਗ੍ਰਾਫਿਕਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2017, ਪੰਨਾ ਨੰ 39
- ii ਰਜਨੀਸ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ), ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰ (ਵਿਧੀ ਤੇ ਵਿਹਾਰ), ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2013, ਪੰਨਾ ਨੰ 39
- iii ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ (ਮਹਿਮਾਨ ਸੰਪਾ) ਕਾਵਿ ਸ਼ਾਸਤਰ ਸਬਾਲਟਰਨ ਸੱਟੀਡੀਜ਼ (ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ
- iv ਸੁਖਜੀਤ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਰੇਪ ਇੰਜੁਆਏ ਕਰਦੀ ਆਂ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2023, ਪੰਨਾ ਨੰ 56
- v ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ਨੰ 56
- vi ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ਨੰ 43,44
- vii ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ਨੰ 48
- viii . ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ਨੰ 47
- ix ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ਨੰ 53
- x ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ਨੰ 59
- xi ਰਜਨੀਸ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ), ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰ (ਵਿਧੀ ਤੇ ਵਿਹਾਰ), ਪੰਨਾ ਨੰ 38
- xii ਸੁਖਜੀਤ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਰੇਪ ਇੰਜੁਆਏ ਕਰਦੀ ਆਂ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2023, ਪੰਨਾ ਨੰ 49
- xiii ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ਨੰ 56
- xiv ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ਨੰ 58
- xv ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ਨੰ 57
- xvi ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ਨੰ 57
- xvii ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ਨੰ 57
- xviii ਡਾ. ਮਮਤਾ ਰਾਣੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਈ ਚਿੰਤਨ, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2022, ਪੰਨਾ ਨੰ 307
- xix ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ਨੰ 57